

« zurück blättern vor »

BRUK subst. m., ab 1437; auch *burg, burk*. **1)** ‘gepflasterte Straße aus Stein oder Holz, Straßenpflaster, Pflaster’ – ‘nawierzchnia wyłożona kamieniem naturalnym, kostką kamienną lub drewnianą itp.’: 1476 AKLit III 108, STP *bruk licostratus (pro: lithostratus)*. o 1564 Mącz 196a, SPXVI *Lithostrotus vel Lithostrotum. Páviment álbo kámienny bruk / Tłó*. o 1588 Calep 457a, SPXVI *Glarea – Piąfcziste albo kamieniste mieifcze wad [lege: nad] rzekamy, burk*. o (1690–1695) Mitte 18. Jh. SiPas 55r *Gdy po bruku w Miescie idą [sc. Dunki] to taki uczynią kołat co nie słychać kiedy człowiek do Człowieka mowi*. o 1782–1792 Pam. 85, L *Psuli bruk przed kamienicami*. o †1883 Norwid 369 2, KSIĘCYT *O! Ty, młodości mej stolico... Z bruku twego rad bym mieć kamień, Na którym krew i łza nie świecą!* o 1898 Weys. Józ.Żywot 22, DOR *Po drewnianym bruku, na którym kół nie słyhać, toczy się wciąż głuchy grzmot podków końskich*. o (1938) 1946 Nałk.Z.Niecierp. 25, DOR *O parę minut drogi od Łąki i wierzb huczata kamiennym brukiem główna ulica miasta*. – STP, SPXVI, MĄCZ, CN, TR, L, SWIL, SW, LSP, DOR. **2)** ‘Straße (übertr. und in festen Redewendungen)’ – ‘droga, ulica (przen. i we frazeologizmach)’: 1563 OrzRozm R2, SPXVI *[Sieniauwscy] ktorzy nie ná burgu ále ná polu / nie w táńcách ále w [z]ańcách / [...] wiek fwoy trawią / służąc Krolowi*. o 1586 PudłFr 45, SPXVI *nie w kárczmie / áni téż ná bruku*. o (1601) 1618 Petr.Ek. 97, L *Maiętność swoię dla sług i złego towarzyftwa na burku nikczemnie utracili*. o 1620 Rak.Pob. A3, L *Na bruku rad bywa swobodny*. o 1620 Rak.Pob. A3, L *Kto w ciemną noc rad z brukiem woiiue, Niech ieno z Turki w polu się sprobuie*. o (1623) 1697 Chelm.Pr. 166, L *Ktoby był na bruku mieyfkim raniony*. o (1625) 1626 Falib.Dys. F2, L *Nikt za to, że dobrze pił, abo po burku krzesał, szlachectwa nie dostał*. o 1632 Cn.Ad. 524, L *Na bruku mężny, śmiały na bruku*. o 1633 Birk.Ex. 30, L *Miał się kiedyś dobrze; utracił wszystko na burku*. o 1650 Dwor. 1, L *Mieszkał na bruku w mieście, chociaż miał maiętności ziemiańskie*. o (1792) 1950 Bogusł.W.Henryk 71, DOR *W pół roku potem skończyła się wojna, zwinięto wojsko, rozpuszczono mój regiment i ja z medalem zostałem na bruku bez chleba*. o 1834 PT Ep 1, SJAM *O tym-że dumać na paryskim bruku*. o (1820–1849) 1949 Słow.Listy II 20, DOR *Już od dziesięciu dni warszawskie zbijam bruki*. o 1874 Lam.J.Kron. 14, DOR *Kronika powinna dawać obraz życia miejscowego (...) powinna podawać ciekawe wiadomości z bruku*. o (1891) 1949–1951 Sienk.Bez dogm. I 59, DOR *Pieniądze leżą u nas na bruku, dość się schylić*. o (†1941) 1947 Krzyw. L.Wspom. 105, DOR *My chadzaliśmy nocną porą pustymi alejami i na cmentarze, część inna za to skrupulatnie po godzin 3-4 dziennie szlifowała bruki w mieście*. o 1946 Hirsz.Hist. 292, DOR *Na wsi czuje się potęgę*

i kształtujący wpływ obyczajów ludowych, i głos ziemi, którego się nie czuje na miejskim bruku. o 1951 KPP Wspom. 129, DOR *Wygasili jeden z pieców i wyrzucili najbardziej aktywnych towarzyszy na bruk.* – SPXVI, TR, L (phraseol.), SWIL (fig.), Sw, LSP (przen.), DOR (fraz.). **3)** ‘pflasterähnliche Oberflächenstruktur des Gesteins, auch Gesteinssäulen, entstanden durch teilweise Verwitterung’ – ‘struktura powierzchniowa skały podobna do bruku, też kamienne kolumny powstałe częściowo wskutek erozji’: SWIL (geol.), DOR (geogr. geol.). ◊ **Var:** *bruk* subst. m., 1476 AKLit III 108, STP – STP, SPXVI, MAČZ, CN, TR, L, SWIL, Sw, LSP, DOR; *burg* subst. m., 1532 BartBydg 83, SPXVI o [LBel.] 1563 OrzRozm R2, SPXVI – SPXVI, SW (gw.); *burk* subst. m., 1575 PaprPan B3v, SPXVI o [LBel.] (1625) 1626 Falib.Dys. F2, L – SPXVI, TR, L (zan.), SWIL (prze.), Sw (gw. stp.). ◊ **Etym:** **1)** mhd. *brucke* subst. f., ‘Brücke; gepflasterter Straßenübergang’, LEX, nur für Inh. 1, 2. **2)** mnd. *brügge, brüege, brücke* subst. f., ‘Pflaster, gepflasterter Weg’, MND, nur für Inh. 1, 2, 3. ◊ **Hom:** ↑*burg*. ◊ **Komp:** *szlifibruk* subst. m., ‘Pflastertreter, Herumtreiber’, bel. seit 1901, DOR, zuerst geb. Sw; *zbijobruk* subst. m., ‘Pflastertreter, Herumtreiber’, bel. seit 1919, DOR, zuerst geb. Sw. ◊ **Der:** *brukowanie* subst. n., ‘gepflasterte Straße’, [hapax] 1437 Wiśl nr 228 s.87, STP *Camyonna droga vel brukowanie licostratus (pro lithostratus)*. Nur für Inh. 1; *brukarz* subst. m., ‘Pflasterer, Steinmetz’, 1467 LibJur nr 7016, STP *Micolay Maly Bruckarz*. Zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1; *brukować* v. imp., ‘pflastern’, (2.H. 15.Jh.) 1882 Kałużn 275, STP *Ganek brukowany przed domem, nye mayący nad szobą przykryczia licostratos [...]*, *id est structura de lapidibus*. Zuerst geb. MAČZ, nur für Inh. 1; *brukowe* subst. n., ‘Straßenzoll’, 1558 Kosz.Lor. 132, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *brukowy* adj., 1575 PaprPan Bv, SPXVI, zuerst geb. L, nur für Inh. 1; *burkowy* adj., [hapax] 1578 KochOdpr B3v, SPXVI, zuerst geb. Sw; *burkownik* subst. m., ‘Herumtreiber’, [einzQu.] 1597 CiekPotr 13, SPXVI, zuerst geb. L, nur für Inh. 2; *burkowy* adj., [hapax] 1597 CzahTr Iv, SPXVI; *burkownik* subst. m., ‘Pflasterer; Herumtreiber’, 1638 Tw.Dafn. 50, zuerst geb. TR, nur für Inh. 1; *brukowiec* subst. m., ‘Pflasterstein; Herumtreiber; Granit’, 1801–1805 N. Pam. 17 179, L, zuerst geb. L, nur für Inh. 1, 2. ❖ Die Bedeutung ‘Pflaster, Steinpflaster’ hält sich mit bemerkenswerter Stabilität seit dem Erstbeleg von 1437. Dies gilt auch für Inhalt 2, wozu die Ableitungen *brukowy*, *brukowiec* und *brukownik* gehören. Die frühesten Belege stammen aus Krakau (1437 usw.), erst ab 1498 auch aus Posen. Zwar ist die Bedeutung ‘(Stein)pflaster’ für mhd. *bruck(e)* nicht belegt (im Gegensatz zu nd. *stēnbrügge*, KLUGE), jedoch ist der Bedeutungsübergang von ‘eine mit Rundhölzern überdeckte Straße’ zu ‘Holzpflaster’ und davon zu ‘Steinpflaster’ naheliegend, vgl. schwäbisch *bruck* ‘Knüppeldamm’ (KLUGE).